

Oponentský posudek diplomové práce:

Petra ŽALDOVÁ, *Měšťanské testamenty jako pramen k dějinám zbožnosti (Soběslavské kšafy z let 1600 - 1825)*.

Filosofická fakulta Jihočeské university v Českých Budějovicích, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, České Budějovice 2009, 115 stran

O tom, že testamenty patří mezi velice zajímavé prameny, stojící na pomezí písemností úředních a ryze osobních, není sporu; svědčí o tom i dosavadní poměrně bohatá literatura, i když badatelský zájem o různé typy testamentů je zatím dosti nerovnoměrný a ne vždy odpovídá jejich stavu dochování a početnímu zastoupení. Snad největší pozornosti se zatím těšily testamenty měšťanské, na něž se ve své diplomové práci zaměřila i Petra Žaldová, a to pro město Soběslav v dlouhém časovém záběru let 1600 až 1825 a se záměrem sledovat je především jako pramen k dějinám zbožnosti.

Svou práci rozdělila autorka do sedmi kapitol. V snad až příliš stručném Úvodu (s. 5 – 6) představila téma své práce, její základní strukturu a pramennou základnu, sestávající z celkem 242 posledních vůlí, dochovaných v listinné podobě či ve formě zápisů v jediné dochované soběslavské knize kšaftů; jejich popis či bližší charakteristiku (např. kšaftujících osob) a vztah mezi listinami a knihou však bohužel neuvádí. Mnohem rozsáhlejší již je druhá kapitola, sledující Testamenty jako badatelské téma (s. 7 – 23). Autorka v ní nejprve krátce shrnula vývoj celkového badatelského zájmu o testamenty, spojený zejména s francouzskou historiografií (z neznámého důvodu přitom klade vydání Ariésova díla o dějinách smrti do „80. let minulého století“, i když vzápětí uvádí rok 1977; výhradu zde pak mám ke skloňování jména P. Chaunua), a poté se zaměřila na tři typy testamentů – vesnické, šlechtické a duchovenské. U každé z těchto skupin uvádí rekapitulaci dosavadního bádání, způsob jejich dochování, nástin vývoje příslušného dědického práva a testamentární praxe, poté popisuje typickou strukturu závětí, upozorňuje na jejich specifika a charakterizuje jejich využitelnost. Zatímco vesnické a šlechtické závěti jsou v této zkratce zpracovány uspokojivě, v případě duchovenských se neobejdou bez výhrad: autorka bohužel nevhodně směšuje informace o testamentech pozdně středověkých a raně novověkých na jedné straně, a o dokumentech členů kapituly, tedy vyšších církevních hodnostářů, a příslušníků nejnižší vrstvy světského kněžstva na straně druhé. Výsledkem je např. nepřesná formulace o relativně malém počtu testamentů dochovaných do dnešní doby (s. 20), kterou lze vztáhnout právě na dřívější dokumenty, ale již skutečně ne na kvanta materiálu, vytvářejícího v Archivu pražského arcibiskupství celý rozsáhlý soubor; jindy jsou některé informace uváděny jen pro starší období, ač platí i pro novověk (např. sportulae či odkazy církevním institucím – obojí s. 22), nebo informace pro novověk chybějí (např. údaj o knihách testamentů jako dalším způsobu dochování – s. 20). Zařazení kapitoly jako celek však pokládám za přínosné.

Třetí kapitola diplomové práce P. Žaldové se již věnuje testamentům měšťanským (s. 24 – 33), resp. v tomto případě – vzhledem k tomu, že další informace jsou uvedeny v následujících kapitolách - pouze rekapitulaci dosavadního bádání (proto zde poněkud postrádá význam vymezení jediné podkapitoly). Autorka zde uvádí obsáhlý přehled, ve kterém neopomněla snad žádnou z dosud vzniklých prací, ale způsob, jaký zvolila, se nezdá právě šťastný: zatímco nejprve postupuje ve výkladu chronologicky a logicky se věnuje postupně vznikajícím pracím (zde postrádám odkazy na práce J. Janáčka a J. Háskové, s. 24), posléze tento způsob opouští a koncentruje se na přiblížení činnosti různých badatelských center, resp. pracovišť, i když skutečnost je někdy poněkud odlišná a v textu se tak objevují nepřesné informace: např. Petr Rak (s. 27) je především ředitelem SOkA Chomutov se sídlem v Kadani, i když je současně spojen s universitou v Ústí nad Labem; „studentka doktorského studia na katedře PVH“ Marie Tošnerová (taktéž s. 27) je především dlouholetou renomovanou pracovnící Oddělení pro soupis a studium rukopisů MÚ a Archivu AV ČR;

studii absolventa pražské fakulty Petra Hlaváčka (pozn. 121 na s. 28) nelze rozhodně zařadit mezi práce související s absolventskými pracemi vycházejícími z Jihočeské university; Olgu Fejtovou (pozn. 123 na s. 29), spoluautorku řady článků s Jiřím Peškem z oblasti knižní kultury (byť externě působící i v Ústí nad Labem), stejně jako Kateřinu Jíšovou, obě pracovnice Archivu města Prahy, lze považovat spíše za pokračovatelky bádání započatého J. Peškem či za představitelky právě této instituce; Michaela Hrubá sice působí v Ústí nad Labem, ale svou disertaci zpracovávala na pražské katedře PVH, kde se studium testamentů a pozůstalostních inventářů, nejen měšťanských, ale právě i duchovenských, rozvíjelo (v semináři R. Nového) od začátku 80. let 20. století. Nechci přitom autorce vyčítat, že tyto informace nezná, uvedené omyly ale spíše svědčí o tom, že přehled bádání, nepojatý jednoduše věcně (např. geograficky) či/a chronologicky, ale orientující se na zdánlivou „institucionální“ souvislost a oddělující universitní pracoviště, archivy, muzea a pracoviště Akademie věd, může být poněkud zavádějící (zvláště v případech, kdy autor svá působiště postupně mění, ale danému tématu se věnuje dlouhodobě a na úrovni). Chronologicky seřazené citace by ostatně slušely i přehledům v poznámkách (např. pozn. 125, 129, 135) a zejména výčtu aktivit a prací M. Hrubé (s. 29 – 30), který je jinak poněkud chaotický.

Další, čtvrtá kapitola diplomové práce je věnována dějinám městského práva (s. 34 – 49), jejichž obecný přehled autorka uspokojivě podává (rušivě působí jen opakování informací o Všeobecném občanském zákoníku na s. 37 a 41), v dalším textu se již zaměřuje konkrétně na vývoj městského práva se zřetelem k dědickému právu v Soběslavi a na kšaftovní zvyklosti soběslavských měšťanů v novověku. V souvislosti s dalším zaměřením práce pak následuje pátá kapitola, věnovaná „církevním dějinám v Soběslavi“ (s. 50 – 55), která přináší cenné shrnutí, doplňované již i odkazy na zkoumané testamentsy, a také zajímavé informace obecného rázu, např. o působení jezuitů v Soběslavi a „tvrdošijnosti“ tamních žen, co se věrnosti víře týče, což je téma, kterému zatím historiografie obecně zůstává dosti dlužna (viz můj příspěvek ve sborníku „Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie“ a probíhající studium rekatolizace v Sedlčanech). Vzhledem ke stručně koncipovanému Úvodu však pro tyto části práce bohužel chybí rozbor a zhodnocení existující literatury, ať se jedná o problematiku městského práva, nebo o dějiny Soběslavi, kde by čtenář podobné informace zvláště uvítal.

Vlastní jádro práce představuje šestá kapitola s názvem „Zbožnost soběslavských měšťanů ve světle jejich posledních vůlí“ (s. 56 – 76). Po cenném metodologickém uvedení do problematiky věnuje autorka v jednotlivých podkapitolách důkladnou pozornost jednotlivým částem závětí, tj. invokaci, formulaci důvodů jejich sepsání, tj. arenze a naraci, i vlastní dispozici, a to opět se zřetelem na projevy zbožnosti. K autorčinu konstatování na s. 61, že „vyjadřování o nejistotě doby smrti, ale jistotě vlastního skonu ... vyjadřovalo pravděpodobně názory a smýšlení tehdejších lidí“, nebo ke zmínce o zvyklosti odpovídající „aktuální společenské atmosféře či možná módě“ na s. 74 by se dalo jen dodat, že vypovídají spíše o mentalitě sekularizovaného počátku 21. století; z tohoto hlediska je pak významné i samo uvědomování si smrti jako nezvratného konce, nikoli její tabuizace. O mentalitě tehdejšího člověka ostatně mnoho vypovídá i dále uvedený citát z kšaftu Pavla Čeka (s. 72 – 73), který ale autorka přechází. K době sepsání většiny závětí až nedlouho před smrtí je možno doplnit, že podobné výsledky byly zjištěny i v prostředí nižšího duchovenstva, kde byla navíc v tomto směru vydávána různá nařízení. V dalším textu sleduje autorka zmínky a formulaci přání ohledně pohřbu (místa, nákladů, příp. průběhu), odkazy na bohoslužby (i když si je vědoma toho, že šlo o běžné společenské zvyklosti), a konečně odkazy církevním institucím a chudým. Zde ale bohužel přesně nerozlišuje – a mám obavy, že ani příliš nechápe - problematiku fundací (s. 70), které nemusely mít jen ryze finanční podobu a které již naopak dle mého soudu lze považovat za významný rys raně novověké zbožnosti a její odraz, byť i zde se jedná do jisté míry o dobově podmíněný jev; zde by ovšem bylo vhodné pro získání

dalších informací nahlédnout i do pramenů církevní provenience. K jinak vhodně zpracovaným grafům (s. 75, 76) by bylo vhodné připojit i tabulky s uvedením procentuelního podílu. Zalitovat je pak možno i toho, že – zvláště vzhledem k informacím o uvězněných zastánkách nekatolictví v Soběslavi – autorka nesledovala rozdíly mezi muži a ženami, kterých není mezi křesťujícími rozhodně zanedbatelný počet.

Diplomovou práci završuje Závěr (s. 77 – 79), kde jednak autorka shrnuje dosažené výsledky, jednak uvádí i některé nové informace, poněkud nezvykle pak nakonec připojuje i ediční poznámku, vztahující se k několika textům editovaným v příloze. Samozřejmě součástí práce je (dostí obsáhlý) seznam nevydaných i vydaných pramenů a literatury (s. 80 – 92) a seznam zkratk. Zbytek práce tvoří přílohy, mezi něž autorka zařadila graf výskytu soběslavských testamentů podle období, chronologický seznam testamentů z let 1600 – 1825, abecední obsah „Liber testamentorum 1699 – 1825“, poté „obrázkové přílohy“, tj. fotografie a reprodukce (příčemž např. fotografie filigránů mají vzhledem k tomu, že se jimi autorka jinak v práci nezabývá, ryze ilustrativní charakter), a opět nezvykle až zcela nakonec zmíněné edice tří textů (vydání za pohřeb Marie Wolcové, „donatio mortis“ Pavla a Barbory Čekových a nápisu o založení kostela sv. Marka v Soběslavi).

Pokud jde o stylistickou a jazykovou stránku práce, dopouští se autorka bohužel v některých případech prohřešků vůči češtině (např. s. 16: „...mezi příčiny mohla být...“; s. 17: „...křesťující byli téměř posedlí myšlenkou na to...“; s. 31: „zabývající se ... možnostem využití“; s. 59: „byla považována jako neopominutelný zvyk“; s. 70: „sepisovateli závěti záleželo, aby...“), byť se někdy může jednat o překlepy (s. 25), vzácné bohužel nejsou ani gramatické chyby (zejména ve shodě podmětu s přísudkem – např. s. 16: (rytíři) mohly; s. 17: svědci postačovaly; s. 43: „osoby patřili“; s. 58: „prosby se vyskytovali“; s. 68: „lidé se obávaly“; s. 73: „měšťané odkázaly“; s. 74: „měšťané odkazovaly“) a chyby v interpunkci.

Diplomová práce Petry Žaldové představuje zajímavý pokus o využití testamentů pro zkoumání dějin mentalit, který by ale v některých ohledech vyžadoval ještě upřesnění či doplnění. Přes uvedené výhrady či připomínky však práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit stupněm **velmi dobře**.

Ve Wolfenbüttelu 26. srpna 2009

Doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc.